

Å være fosterfamilie – erfaringene til fosterforeldre og deres egne barn

Av Tonje Gundersen og Jorunn Jessen

ISSN: 2535-6968 (trykt) / 2535-6976 (online)

Velferdsforskningsinstituttet NOVA har på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) gjennomført et prosjekt som skal gi økt kunnskap om hvordan fosterforeldres egne barn opplever det å få fostersøsken. Hvilke endringer medfører fosterhjemsoppdraget for familiene? Hvilke erfaringer har fosterforeldre og deres egne barn med oppfølging, medvirkning og veiledning? Og hva er årsakene til at noen vurderer å avslutte fosterhjemsoppdraget?

BAKGRUNN FOR PROSJEKTET

På bakgrunn av økt oppmerksomhet om fosterhjemsomsorgen og fosterforeldres egne barn (Meld. St. 17 (2015-2016), fikk regjeringen i oppdrag å sette i gang forskning om hvordan fosterforeldres egne barn opplever det å ha fostersøsken. Begrunnelsen var at det foreligger lite norsk, men også begrenset internasjonal forskning med utgangspunkt i barns egne erfaringer. Forskning om fosterforeldre har vist at «hensynet til egne barn» er det som oppgis som begrunnelse for at fosterforeldre overveier å si opp fosterhjemsavtalen med bakgrunn i stressbelastninger og mangel på oppfølging (Backe-Hansen, Havik og Grønningsæter, 2013; Havik, 2007).

Oppdraget fra Bufdir er tredelt og består av en kunnskapssammenstilling, en undersøkelse om erfaringene til fosterforeldre og en om erfaringene til fosterforeldres egne barn. Resultatene som presenteres her, baserer seg på to spørreundersøkelser til henholdsvis fosterforeldre og en til deres egne barn. Kunnskapsoppsummeringen er publisert tidligere som NOVA Notat 3/18, skrevet av A. Falch-Eriksen.

Målet med prosjektet er å gi kunnskap om hvordan familien som helhet påvirkes av fosterhjemsoppdraget, og hvordan barna opplever relasjonen til fostersøsken. Hensikten er å bidra med kunnskap om fosterfamiliens utfordringer og hvordan barneverntjenesten og bufetat kan styrke sitt arbeid med oppfølging av fosterhjemmene.

Hovedfunn

Å bli fosterhjem fører til både positive og negative forandringer for familien. Mange opplever familien som mer sammensveiset, samtidig som oppdraget går ut over tid og oppmerksomhet til egne barn og partner.

Fosterforeldres egne barn har en viktig rolle i fosterhjemsoppdraget. De fleste har en god relasjon til sine fostersøsken, samtidig som de opplever situasjonen som krevende. Mange savner støtte og etterlyser tilbud om samtaler og kurs, og samlinger for barn som har fostersøsken.

Vurderingen om å avslutte et oppdrag kan ha flere grunner. De viktigste er: hensynet til egne barn, manglede avlastning, vanskelig samarbeid med barneverntjenesten og manglende oppfølging og veiledning.

Mange barn savner mer tid og oppmerksomhet fra foreldre, og både foreldre og barn etterlyser avlastningsordninger for å få mer alenetid sammen.

FOSTERFORELDRES EGNE BARN OG DERES RELASJONER TIL FOSTERSØSKEN

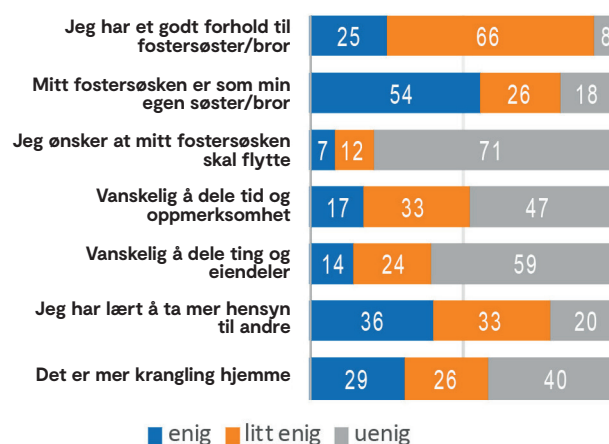
Problemstillinger:

- Hvilke endringer innebærer det å få fostersøsken for barn av fosterforeldre, og hvilket forholdet har de til sine fostersøsken?
- I hvilken grad blir fosterforeldres egne barn informert og involvert i beslutninger om å bli fosterfamilie, og hvordan blir deres behov for støtte og oppfølging ivaretatt?

En ofte god, men krevende relasjon. De fleste av fosterforeldres egne barn oppgir at de har et godt (66 prosent) eller ganske godt (25 prosent) forhold til sine fostersøsken. Jenter gir i større grad enn gutter uttrykk for dette. Mange, særlig jenter, opplever fostersøsken som sitt eget søsken. Samtidig som de fleste oppgir å ha en god relasjon, opplever mange situasjonen som krevende.

Særlig krevende er opplevelsen av å få mindre oppmerksomhet og tid med foreldrene. Nær halvparten av respondentene har flere enn ett fostersøsken. Det å ha flere fostersøsken innebærer at foreldrene får enda mindre tid til dem. Krangling og uro i hjemmet og det å dele ting og eiendeler med fostersøsken, oppleves av mange som belastende.

ERFARINGER MED Å HA FOSTERSØSKEN

“ Jeg synes det er tungt at jeg og mine biologiske søsken aldri er alene eller gjør noe sammen med foreldrene våre alene lenger. Jeg synes også det er tungt at foreldrene mine har mindre overskudd til resten av familien når dagen er over. Jeg synes det er veldig givende å ha fostersøsken, føler at hjemmet er fylt med enda mer kjærlighet, omsorg og latter.

Alder spiller en rolle. De fleste barn av fosterforeldre har yngre fostersøsken, noe de også ønsket seg før de fikk fostersøsken. Opplevelsen av å ha fostersøsken varierer med barnas alder. Det å være midt i tenårene (15–17 år) synes å være en særlig vanskelig periode å ha fostersøsken. Færre i denne aldersgruppen ser på fostersøsken som sitt eget søsken, og flere ønsker at fostersøsken skal flytte. Også mange av de som er over 18 år og har flyttet hjemmefra, opplever det å ha fostersøsken som utfordrende. De får ikke den oppmerksomheten fra foreldrene som de trenger, og mange uttrykker bekymring for foreldrenes situasjon.

Å være jevnaldrende med fostersøsken innebærer noen særlige utfordringer. Flere i jevnaldergruppen rapporterer om krangling med fostersøsken fordi de tar eller låner tingene deres og sier stygge ting til foreldrene. Sammenlignet med de som har yngre eller eldre fostersøsken, er det langt flere i jevnaldergruppen som ønsker at fostersøster/bror skal flytte.

“ Jeg har kranglet mye med fostersøsken mine opp gjennom årene, men hvilke søsken gjør ikke det? Jeg er utrolig takknemlig for det valget mor og far gjorde når de sa ja til å bli fosterforeldre. Jeg har vokst utrolig mye på det, og jeg har i tillegg fått sjans til å få to nye søsken som jeg er veldig glad i, og som jeg ikke ville vært foruten.

Viktig for barna å forstå hvorfor fostersøsken må i fosterhjem. En av tre opplyser at de har savnet å få vite mer om grunnen til at fostersøskenet trenger fosterhjem. Behovet for informasjon er størst blant aldersgruppen 12–14 år: hele 40 prosent har savnet å få vite mer. Samtidig skriver flere i en kommentar at de ikke behøver å vite alt, men nok til at de bedre forstår hvorfor fostersøskenet oppfører seg slik det gjør. Flere uttrykker også at de trenger mer informasjon for å «gjøre en god jobb» som medhjelpere i fosterhjemsoppdraget.

“ Jeg synes det skulle være mere fokus på å informere søsken om hvorfor fostersøsken er hos oss, så en unngår unødvendige vonde og ubehagelige situasjoner. Trenger ikke vite om alt, men mer enn jeg har visst tidligere, det har blitt en dårligere start som kunne vært unngått med informasjon.

BEHOV FOR OPPFØLGING OG NOEN Å SNAKKE MED

Bekymringer. To av ti svarer at de ofte er bekymret for sitt fostersøsken, og syv av ti svarer at de er det noen ganger. Barna er mest bekymret for at fostersøskenet skal bli ertet og mobbet, og at de plutselig må flytte. Blant dem som har opplevd at fostersøskenet ble flyttet, ønsker flere å få vite grunnen til dette.

En av tre barn (33 prosent) svarer at deres fostersøsken noen ganger forteller om vonde opplevelser som det er vanskelig for dem å høre om. Denne gruppen er oftere enn andre bekymret for sitt fostersøsken. Barn som er over 18 år er oftere bekymret enn de som er yngre. De som svarer at de ikke har noen å snakke med (21 prosent), er i større grad enn andre bekymret for at fostersøsken skal skade noen i familien og har størst behov for å snakke med barneverntjenesten.

Medbestemmelse og involvering før og etter plassering.

Majoriteten fikk være med å bestemme om familien skulle bli fosterhjem. Noen bemerker imidlertid at dette egentlig ikke var et valg, men noe de aksepterte uten å skjønne konsekvensene eller fordi de ikke ville stå i veien for foreldrenes ønsker.

58 prosent oppgir at de har snakket med noen fra barnevern- eller fosterhjemtjenestene i forbindelse med plassering. Blant de som ikke har hatt kontakt, svarer bare en av tre at de ønsker å snakke med noen fra tjenestene. Flere gir uttrykk for et ønske om bedre oppfølging fra barnevernet ved at saksbehandler/veileder også snakker med dem, og ikke bare med foreldrene og fostersøsken, når de kommer på hjemmebesøk.

Flere uttrykker et ønske om anerkjennelse for oppgaven de har som medhjelpere i fosterhjemsoppdraget, og for den belastningen de opplever.

Deltakelse på kurs og samlinger for barn av fosterforeldre.

En av tre svarer at de har deltatt på egne kurs/samlinger for fosterfamilier eller fostersøsken. På spørsmål til de som hadde deltatt på kurs, svarer over halvparten av de likte å få vite mer om hvordan andre fosterfamilier har det.

Mange oppgir at de også fikk en bedre forståelse for fosterbarnas situasjon, og at de ble kjent med andre som har fostersøsken. En av tre svarte at de fikk kunnskap om at det kan være vanskelig å bo sammen med fostersøsken. En av fire ble mer positive til det å ha fostersøsken enn det de var tidligere, mens 17 prosent ikke likte kurset/samlingen. (jfr. Proba 2019)

FOSTERFORELDRE MED EGNE BARN – UTFORDRINGER OG HJELPEBEHOV**Problemstillinger:**

- Hvilke erfaringer har fosterforeldrene med både å ha ansvar for egne barn og fosterbarn, og hvilke behov har de for oppfølging og veiledning?
- Hva oppgir fosterforeldre som grunner for å si opp fosterhjemsoppdraget?

Å bli fosterhjem har ført til forandringer i både positiv og negativ retning. 25 prosent av foreldrene svarer at endringen kun har vært positiv, mens 65 prosent svarer både og. Hele seks av ti fosterforeldre svarer at de som familie er blitt mer sammensveiset, og halvparten sier at de tilbringer mer tid sammen.

De fleste foreldre svarer at de i større grad enn tidligere må fordele tid og oppmerksomhet mellom barna (82 prosent), og 57 prosent sier at deres egne barn får for lite tid og oppmerksomhet som følge av fosterhjemsoppdraget. Fosterhjem med forsterkning har ofte større utfordringer enn ordinære fosterhjem, og rapporterer i større grad enn andre om mangel på tid til egne barn (69 prosent). Hele 76 prosent svarer at de som ektefeller og samboere får for lite tid til hverandre.

Foreldrene rapporterer om flere positive endringer hos egne barn som følge av fosterhjemsoppdraget: Barna er blitt mer omsorgsfulle, de tar mer hensyn til andre og viser større ansvar og toleranse. Samtidig rapporterer en av tre foreldre at deres barn er sjalu, og rundt halvparten mener at egne barn føler seg tilsidesatt som følge av at de har fostersøsken. Fire av ti foreldre mener at barna er bekymret for familiesituasjonen.

“ Det er altfor lite fokus på egne barn, de må bli inkludert fordi de er viktige deltakere i oppdraget. Vi foreldre må minne barnevernet om at vi også har andre barn.

Opplæringstilbud. I følge foreldrene har kun to av ti barn deltatt på kurs eller samlinger for fosterforeldres egne barn. Hele 70 prosent svarer at dette skyldes at barna ikke har fått noe tilbud.

Statlige fosterhjem mottar flere kurs og opplæringstilbud enn de kommunale fosterhjemmene. De statlige er også mer fornøyd med opplæringen. I begge typer fosterhjem oppgir halvparten at de har behov for mer opplæring i perioder, mens 10 prosent oppgir å ha et udekket behov for kontinuerlig opplæring.

Veiledning. 50 prosent av de kommunale fosterhjemmene har fått individuell veiledning mot 80 prosent av de statlige. Når det gjelder gruppeveiledning sammen med andre fosterforeldre, har 60 prosent av de kommunale deltatt, mens dette gjelder 80 prosent av de statlige

Færre kommunale (50 prosent) enn statlige fosterhjem (70 prosent), svarte at veiledningen var nyttig.

Samtidig svarer over halvparten av alle respondentene at de i perioder trenger mer veiledning enn det de får. Den gruppen som skiller seg ut ved å rapportere om størst behov for opplæring og kurs, veiledning og oppfølging er kommunale fosterhjem med forsterkning.

UTFORDRINGER OG RISIKO FOR BRUDD

Tre av ti fosterforeldre svarer at de ofte eller noen ganger har vurdert å avslutte oppdraget. De fleste som svarer at de har vurdert å avslutte, er kommunale og statlige fosterhjem som har forsterkning.

GRUNNER TIL AT FOSTERFORELDRE VURDERER Å AVSLUTTE OPPDRAGET

Det er flere og sammensatte grunner til at fosterforeldre vurderer å si opp avtalen. De viktigste grunnene er at oppgaven er for krevende (71 prosent), hensynet til egne barn (68 prosent) og manglende avlastning (49 prosent). Det at oppgaven er for krevende, har ifølge analysen nær sammenheng med mangel på avlastning og mangel på oppfølging og veiledning.

Familier som bare har ett eget barn, rapporterer i større grad enn større barnefamilier (flere enn ett barn) om at mangel på avlastning er årsaken til at de vurderer å avslutte. En grunn til dette er, ifølge kommentarene, at søsken støtter hverandre og kan bytte på å avlaste foreldrene.

37 prosent har vurdert å avslutte oppdraget på grunn av vanskelig samarbeid med barneverntjenesten, og 30 prosent på grunn av manglende oppfølging og veiledning. Fosterforeldre som har to fosterbarn eller fler, svarer oftere at vanskelig samarbeid med barneverntjenesten er grunnen til at de vurderer å si opp avtalen.

Det er nær sammenheng mellom de som svarer at de har vurdert å si opp avtalen av hensynet til egne barn, og manglende avlastning. Dette tilsier at et bedre avlastningstilbud vil kunne sikre fosterforeldrenes egne barn tid og oppmerksomhet, og slik sett forebygge at brudd skjer av hensyn til egne barn.

“ Mangel på avlastning og barnevern som ikke hjelper/samarbeider gjør at vi ofte vurderer å avslutte med tanke på eget barn og familieforholdet vårt.

Implikasjoner for praksisfeltet

Et viktig funn i undersøkelsen er hvordan fosterhjemsoppdraget medfører mangel på tid og oppmerksomhet til egne barn og partner. For å forebygge brudd og sikre stabiliteten i oppdraget, bør både kommunale og statlige fosterhjem sikres rett til avlastningsordninger (besøkshjem ol.). Avlastning bør inngå som en del av en konkret plan i fosterhjemsavtalen, på linje med andre forsterkningsordninger. Behov for avlastning kan endres over tid. Barneverntjenesten bør derfor kontinuerlige vurdere eventuelle økte og endrede behov for slike ordninger.

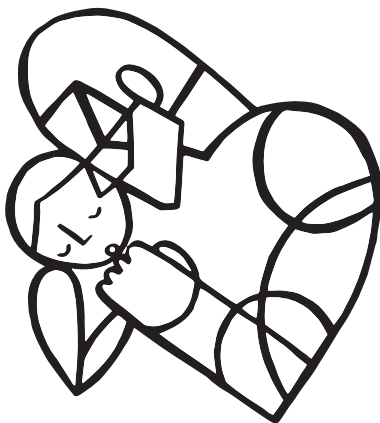
Fosterforeldrenes egne barn har en viktig og aktiv rolle i fosterhjemsoppdraget. Dette fordrer at de involveres og deltar i beslutningen om å bli fosterfamilie. Barneverntjenesten må derfor snakke med barna i forbindelse med plasseringen, og gi aldersadekvat informasjon om fostersøskenet og hva plasseringen innebærer.

Fosterforeldres barn må anerkjennes for sin rolle som aktive medhjelpere, men også som barn og ungdommer med egne omsorgsbehov.

Det kreves et løft for å få til mer helhetlig oppfølging og tilpasset veiledning gjennom hele fosterhjemsoppdraget (Jfr. NOU 2018:18). Fosterfamilier må sikres oppfølging i form av kurs/samlinger rettet mot både foreldre og barn, samtidig som mange fosterforeldre har et løpende behov for veiledning.

I oppfølging av familier må barnevernstjenesten gjennomgående ha et større fokus på fosterforeldrenes egne barn. Barnevernstjenesten bør sikre at alle hjemmeboende barn, uavhengig av alder, jevnlig får tilbud om samtaler så lenge oppdraget varer og i etterkant av at fosterhjemsoppdraget er avsluttet.

Funn fra undersøkelsen tyder på at mange barn er bekymret for sine fostersøsken, og noen opplever at de ikke har noen å snakke med. For å sikre stabil oppfølging anbefaler vi at kommunene oppretter egne veiledningstjenester/team som sikrer kontinuitet i oppfølgingen av hele familien (i likhet med tilbudet til statlige beredskapshjem).

DATA OG METODE

Rapporten er basert på et omfattende datamateriale som er samlet inn og analysert i løpet av året 2019. Materialet består av kvantitative surveydata og tekstkommentarer innhentet via elektronisk spørreundersøkelser til et utvalg aktive fosterforeldre (N= 997) og deres biologiske barn (N= 382), samt et utvalg avsluttede fosterhjem (N=419). E-post-adressene til informantene er hentet fra Bufetat sitt sentrale register over alle statlige beredskapshjem og kommunale fosterhjem (Rapport IFRS-02). Registeret skilte ikke mellom fosterforeldre med og uten egne barn. Størrelsen på utvalget og svarprosent kan av den grunn ikke beregnes.

Forespørsel om deltakelse i spørreundersøkelsen ble sendt per e-post til samtlige adresser i registeret, med informasjon om formål og tema for undersøkelsen. E-posten inneholdt lenker til ett 'foreldreskjema', og ett 'barneskjema' som barna kunne besvare alene eller sammen med foresatte. De to skjemaene inneholdt mange av de samme spørsmålene og hadde faste svaralternativer. Et eget kommentarfelt i skjemaet ga foreldre og barn anledning til å gi uttrykk for egne erfaringer og synspunkter.

Utvalget i denne undersøkelsen omfatter kun fosterhjem med egne (biologiske) barn. Utvalget av barn og unge i alderen 12–25 år er relativt jevnt fordelt mellom aldersgruppene, og har 65 prosent jenter og 35 prosent gutter. Ca. 60 prosent av barna bor sammen med en eller to foreldre, mens 40 prosent er flyttet ut.

De fleste fosterforeldrene er mellom 45 og 55 år. Hele 78 prosent har to egne barn. 83 prosent har kun ett fosterbarn boende. 87 prosent av fosterhjemmene er kommunale, inkludert 12 prosent slekt- og nettverkshjem. Blant fosterhjemmene i utvalget har halvparten forsterkning i form av hel eller delvis lønnskompensasjon. Hele 45 prosent har hatt fosterbarn boende fra ett til fem år.

ANBEFALINGER TIL VIDERE FORSKNING

Hvilken betydning har ulike typer fosterhjem (ordinære versus beredskapshjem med akutt plasseringer) som omsorgs- og oppvekstarena for fosterforeldres egne barn?

Hvilke utfordringer står barnevernet overfor med tanke på tiltak for å ivareta fosterforeldres egne barns behov for medvirkning, opplæring og støtte?

Oppfølging av fosterforeldres egne barn vil innebære en ekstra innsats fra en allerede presset tjeneste, og det kan derfor være interessant å utrede ulike modeller for oppfølging av fosterforeldres egne barn i og utenfor barneverntjenesten og mellom tjenester.

Referanser

Backe-Hansen m.fl. (2013): *Fosterhjem for barns behov*. NOVA rapport 16/13
Falch-Eriksen (2018): *Barn av fosterforeldre. Hva sier forskning*. NOVA Notat 3/18
Havik (2007): *Slik fosterforeldre ser det II*. UnifobHelse 1/2007
St.Meld 17. "Trygghet og omsorg – fosterhjem til barns beste"
NOU 2018:18. Trygge rammer for fosterhjem.
Proba (2019): *Kurs for oss som har fostersøsken*. Rapport 2019-7

Hovedresultatene vil bli presentert i følgende tidsskriftsartikler (under arbeid):

Fosterforeldres egne barn og deres relasjoner til fostersøsken. Gundersen og Jessen, NOVA, OsloMet
Fosterforeldre med egne barn – utfordringer og hjelpebehov. Jessen og Gundersen, NOVA, OsloMet